

УДК 334.336.27

Хомутенко В.П.

Кандидат економічних наук

доцент кафедри фінансів

Одеського державного економічного університету

Волкова О.Г.

Кандидат економічних наук

викладач кафедри фінансів

Одеського державного економічного університету

Вплив Податкового кодексу України на рівень фінансового забезпечення кредитних спілок

Анотація. У статті розглянуті питання оподаткування доходів членів кредитних спілок на членські внески та внески (вклади) на депозитні рахунки відповідно до положень Податкового кодексу України. Проаналізовано залежність рівня капіталізації кредитних спілок від надходження коштів від їх членів. Розглянуті можливі наслідки нових умов оподаткування для кредитних спілок та визначенні пріоритети розподілу спілками отриманого доходу за результатами господарської діяльності.

Ключові слова: кредитна спілка, оподаткування внесків, оподаткування доходів, капіталізація кредитних спілок

Вступ. В аспекті забезпечення доступними фінансовими послугами громадян і малого підприємництва значну роль в світовій практиці відіграють фінансові установи на кооперативних засадах – кредитні кооперативи. В Україні установи кредитної кооперації представлені та діють в такій організаційно-правовій формі як кредитні спілки.

Загально визнаним є теза, що завданням держави є створення сприятливих умов для функціонування цих установ. Податкова політика, як один з методів державного регулювання діяльності кредитних спілок України, направлена на визнання кооперативної природи кредитних спілок. Наслідком цього є закріплення за кредитними спілками України статусу неприбуткових установ. Разом з тим, кредитні спілки не виведені з поля податкового регулювання, а податки залишаються вагомими важелями впливу на фінансовий стан кредитних спілок та рівень їх фінансового забезпечення.

Слід зазначити, кризові явища на фінансовому ринку 2008/2009рр. викликали нові наукові дослідження з питань діяльності кредитних спілок як професійних учасників цього ринку. Зокрема, роботи Гончаренко В., Пожара А [1], Дука А. [2], Терещенко Г. [3] та інш. присвячені діяльності спілок в умовах фінансової кризи, а також перспектив їх подальшого

існування в Україні. Окремі питання діяльності кредитних спілок (роль у кредитуванні населення, розробка методики аналізу активів спілок) висвітлюються у роботах Третякової О. [4], Мешко О. [5] та інш.

Разом з тим, зміна правового середовища в сфері оподаткування кредитних спілок з 01.01.2011р., викликана прийняттям Податкового кодексу України, свідчить про необхідність наукових розробок саме у цій площині. Наше дослідження присвячене аналізу нових правил оподаткування доходів членів кредитних спілок – фізичних осіб, визначенню можливого впливу цих умов оподаткування на стан фінансового забезпечення кредитних спілок та змінам пріоритетів фінансової політики спілок при розподілі отриманого доходу.

Правила оподаткування доходів членів кредитних спілок відповідно до норм Податкового кодексу України.

Незважаючи на те, що безпосередньо господарська діяльність спілок не є об'єктом оподаткування податком на прибуток, доходи вкладників за депозитними вкладками в спілках були звільнені від оподаткування лише тимчасово [6]. Щодо доходів, нарахованих на членські внески, то право на їх звільнення від оподаткування спілки відстоювали в судовому порядку [7].

З набранням чинності Податкового кодексу України [8] з 01.01.2011р. питання неоднозначного трактування оподаткування доходів нарахованих на членські внески залишається в минулому. Разом з тим, нові умови оподаткування цих доходів для членів спілок, можуть вплинути на рівень фінансового забезпечення цих установ, на рівень їх капіталізації. Згідно нормам Податкового кодексу України [8] з 01.01.2011р. кредитні спілки мають провадити фінансову діяльність з врахуванням нових правил оподаткування доходів їх членів – фізичних осіб.

Відповідно до п.165.1.4. ст. 165 Податкового кодексу України до загального місячного (річного) оподатковуваного доходу платника податку не включаються сума виплат творчими спілками їх членам, товариством Червоного Хреста України на користь отримувачів благодійної допомоги іншими неприбутковими організаціями (крім кредитних спілок та інших небанківських фінансових установ) та благодійними фондами України, статус яких визначається відповідно до закону, на користь отримувачів таких виплат, крім будь-яких виплат або відшкодувань членам керівних органів таких організацій або фондів та пов'язаним з ними фізичним особам. Таким чином, з 01.01.2011р. до загального місячного (річного) оподатковуваного доходу членів спілок включається сума доходу, отриманого від членських внесків в спілках.

Відповідно до п. 170.12.1. Податкового кодексу України податковим агентом платника податку при нарахуванні (виплаті) на його користь плати (відсотків), що розподіляється на пайові членські внески членів кредитної

спілки, є кредитна спілка, що оподатковує такий дохід за ставкою, визначеною в пункті 167.2 статті 167 цього Кодексу, тобто 5%.

Відповідно до п.170.12.2. Податкового Кодексу України кредитна спілка, що виплачує плату (відсотки), яка розподіляється на пайові членські внески членів кредитної спілки, платникам цього податку, надає податковому органу у строки, встановлені цим Кодексом для податкового кварталу, податковий розрахунок про нараховану плату (відсотки) та утриманий на неї податок.

Щодо оподаткування доходів за внесками (вкладами) на депозитні рахунки в спілках, то відповідно до ст. 167.2 Податкового кодексу України ставка податку на дохід фізичної особи становить 5 % бази оподаткування щодо доходу, нарахованого як процент на вклад (депозит) члена кредитної спілки у кредитній спілці. Оподаткування цього виду доходу відкладено до 01.01.2015р.

Вищенаведені правові норми Податкового кодексу свідчать про те, що в частині рівня оподаткування законодавець прирівняв різні за своєю правовою природою та режимом залучення внески спілок : членські внески та внески (вклади) на депозитні рахунки.

Так, членські внески обумовлені кооперативною природою спілок, ґрунтуються на пайових відносинах та визначають відносини пайовика-власника та спілки. Поряд з цим, депозитні внески (вклади) ґрунтуються на клієнтських відносинах споживача зі спілкою, яка виступає виконавцем фінансових послуг. Вищенаведене обумовлює різні режими залучення членських внесків та внесків (вкладів) на депозитні рахунки. Членські внески є власністю кредитної спілки, формують її капітал та вносяться до спілки на бездоговірній основі без встановленого заздалегідь розміру плати. Розмір доходу, який може бути розподілений на членські внески, залежить від результатів фінансово-господарської діяльності кредитних спілок. Щодо внесків (вкладів) на депозитні рахунки, то вони залишаються власністю вкладників, а передаються до спілки лише на певних умовах відповідно до укладених договорів із визначеним строком користування та під фіксований розмір процентів незалежно від дохідності чи збитковості фінансово-господарської діяльності спілки.

Аналіз залежності розміру капіталу кредитних спілок від внесків їх членів.

Безумовно, оподаткування доходів членів спілок на депозитні внески вплине на обсяги їх залучення спілками, і, як наслідок, на рівень фінансового забезпечення останніх, оскільки більше 60 % фінансових ресурсів цих установ складають саме залучені внески (вклади) на депозитні рахунки. Тому надання відстрочки щодо оподаткування процентів за цими видами вкладів, слід визнати позитивним.

Поряд з цим, нові правила оподаткування доходів, розподілених на членські внески, які набули чинності з 01.01.2011р. можуть мати не

менший вплив на фінансовий стан спілок, ніж правила оподаткування депозитних внесків.

Так, кредитні спілки, у порівнянні з банками, є більш залежними від коштів своїх членів: за рахунок залучених вкладів на депозитні рахунки формуються кредитні ресурси спілок, а за рахунок членських внесків формується не тільки кредитні ресурси, а й капітал кредитних спілок.

Таблиця 1

Динаміка членських внесків у структурі капіталу кредитних спілок України у період 2004 –2009 рр.

Назва показника	2004р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008р.	2009р.
Капітал, у тому числі	100	100	100	100	100	100
Обов'язкові пайові внески, %	10,9	2,3	2,0	1,7	1,8	2,0
Додаткові пайові внески з добровільною сплатою, %	64,9	77,9	76,2	69,3	68,0	56,7
Додаткові пайові внески з обов'язковою сплатою, %	0	0	0	0,1	0,5	0,4
Цільові внески на добровільній основі, %	7,3	7,6	6,6	8,9	4,7	6,0
Обов'язкові цільові внески в додатковий капітал, %	0	0	0	0,06	0,1	0,02
Благодійні внески, %	2,2	0,9	0,7	0,6	0,7	1,0
Вступні внески, %	5,3	2,6	2,4	2,2	1,9	2,8
Капітал за рахунок інших джерел, %	9,4	8,7	12,1	17,14	22,3	31,08

Примітка. Таблицю розраховано за даними [9].

Аналіз наведених даних у табл. 1 свідчить про те, що найбільш питому вагу у капіталі кредитних спілок займають пайові внески (обов'язкові та додаткові) – від 80,2 % до 59,1 % капіталу кредитних спілок у розглянутий період, а благодійні та вступні внески займають найменшу складову капіталу кредитних спілок. Крім того, обов'язкові пайові внески займають значно меншу вагу порівняно з пайовими внесками на добровільній основі – 20,9% проти 56,7 % у 2009 р. Аналогічна ситуація з обов'язковими цільовими внесками в додатковий капітал, питома вага яких у капіталі кредитних спілок, порівняно з цільовими внесками на добровільній основі, становить досить незначну частку: 0,02 % проти 6,0 % у 2009 р. Враховуючи платний характер залучення пайових внесків і

безоплатність цільових, а також добровільний характер сплати останніх, слід зазначити, що платність та добровільність залишаються головними факторами впливу на обсяги формування капіталу за рахунок того чи іншого виду внеску. Справедливою ця теза є по відношенню до тенденції зменшення питомої ваги у капіталі кредитних спілок вступних внесків з 5,3 % у 2003 р. до 2,8 % у 2009 р., що обумовлюється специфічністю цих внесків: незворотній, безоплатний характер та обов'язковість при вступі до кредитної спілки.

Членські внески розрізняються не тільки за характером залучення (обов'язковість внесення, платність, зворотність), а й цільовим використанням. Зокрема, пайові внески формують пайовий капітал, цільові та благодійні внески - цільовий капітал, а вступні - резервний капітал спілок.

Таблиця №2

**Структура капіталу кредитних спілок України
у період 2004-3 кв.2010 рр.**

Складові капіталу кредитних спілок	2004р.	2005р.	2006р.	2007р.	2008р	2009р.
Резервний капітал, %	14,6	11,2	14,4	19,3	23,8	33,8
Пайовий капітал, %	75,8	80,2	78,2	71,1	70,2	59,1
Додатковий капітал, %	9,6	8,6	7,4	9,6	6,0	7,1
Нерозподілений дохід (збиток), %	0	0	0,4	0	0	0
РАЗОМ:	100	100	100	100	100	100

Примітка. Таблицю складено за даними [9].

Як вбачається з даних таблиці №2 пайовий та додатковий капітал складають більше 60 % від загального розміру капіталу спілок. Зважаючи на те що джерелом їх формування є зворотні внески членів кредитної спілки, така питома вага цих складових капіталу може свідчити про певну недостатність справжньої капіталізації системи кредитної кооперації. Разом з тим, простежується тенденція збільшення у структурі капіталу кредитних спілок України питомої ваги резервного капіталу, який формується за рахунок доходу спілок, безповоротних вступного та членських внесків до резервного капіталу. На фоні непокритих збитків та збільшення частки проблемних кредитів, що характеризує фінансовий стан кредитних спілок України на протязі останніх років, політика збільшення розміру капіталу цих установ за рахунок резервного капіталу в цілому є вірною.

Нові правила оподаткування доходу від членських внесків - стимул для зміни пріоритетів в розподілу доходу кредитних спілок

Кредитні кооперативи не є благодійними установами і у процесі своєї діяльності отримують дохід. Разом з тим, характер цього доходу відрізняється від доходу комерційного підприємства. Він є лише заощаджена членами товариства частина витрат останніх [10, с. 80].

Крім того, неприбуткова природа кредитних спілок проявляється у розподілі отриманого доходу, який відрізняється від розподілу доходу в комерційному підприємстві. Так, згідно пункту 3 статті 21 Закону України «Про кредитні спілки», в першу чергу, кошти розподіляються на формування резервних фондів і, в останню чергу, кошти направляються на виплату процентів за пайовими вкладками членам. З цього приводу, розглянемо напрями розподілу кредитними спілками України отриманого доходу за результатами фінансової діяльності у період 2004-2009рр. (Табл.№3).

Таблиця №3

**Розподіл отриманого доходу кредитних спілок України
у період 2004-2009рр.**

Назва показника	2004р.	2005р.	2006р.	2007р.	2008р	2009р.
Нерозподілений дохід (непокриті збитки), у тому числі розподілений, %:	100	100	100	100	100	100
на формування резервного капіталу, %	56,0	34,3	51,2	57,1	62,0	41,3
на розподіл плати (процентів) на додаткові пайові внески, %	26,7	33,5	38,9	37,6	35,9	27,0
на розподіл плати (процентів) на обов'язкові пайові внески, %	2,7	2,8	3,8	2,2	1,7	1,9
на покриття збитків, %	14,6	29,4	6,1	3,1	0,4	29,8

Примітка. Таблицю розраховано за даними [9].

Як вбачається з даних Таблиці №3 близько 50% доходів спілок розподіляється до резервного капіталу, близько 30% доходу розподіляється на пайові членські внески. Саме ці кошти з 01.01.2011р. є об'єктом оподаткування податком на доходи з фізичних осіб.

Членські внески – основний фінансовий ресурс кредитних кооперативів, який породжують специфічні фінансові відносини між

кредитними кооперативами та їх членами. Вони породжують солідарну відповідальність членів за фінансовий стан кредитного кооперативу та кінцевий фінансовий результат його діяльності [11, с. 262].

Вигодою для членів кредитних спілок має стати не отримання плати на членські внески (задля цього існують вклади на депозитні рахунки), а забезпечення такого фінансового стану кредитних спілок, в результаті якого останні виконували фінансові зобов'язання, у тому числі і перед вкладниками.

Отже, введення оподаткування доходів, нарахованих на членські внески може стимулювати кредитні спілки змінити напрями розподілу доходів, зокрема не на виплату за членськими внесками, а на формування резервного капіталу. Підвищення рівня справжньої капіталізації спілок за рахунок резервного капіталу на 30%, є вагомим важелем покращення фінансового стану цих установ.

Кожен з членів кредитної спілки є не тільки споживачем її фінансових послуг, а й власником спілки. За таких умов, члени кредитних спілок мають бути, перш за все, зацікавлені у фінансовій спроможності спілки, у тому числі у належному рівні її резервних фондів. Отже, нові правила оподаткування мають підштовхнути до переорієнтації інтересів населення з простого користування фінансовими послугами спілок до активної фінансової співучасті членів – співвласників у будівництві фінансово міцних кредитних спілок. виправдовуючи свою неприбуткову природу, кредитні спілки мають спрямовувати отриманий дохід, в першу чергу, на збільшення власного капіталу, і тільки в останню чергу, розподіляти дохід на членські внески.

Висновки. Підбиваючи підсумки проведеного дослідження, слід визнати неоднозначний вплив оподаткування доходів членів кредитних спілок розподілених на їх членські внески. З одного боку, це знизить стимули до внесення членами цих коштів до спілок. З другого боку, кооперативний принцип матеріальної відповідальності за фінансовий добробут спілки кожного її члена має більш активно впроваджуватись в фінансовій політиці спілок. Наслідком такої політики має стати підвищення рівня капіталізації кредитних спілок, використання спілками фінансового ресурсу, який, до сьогодні, не був ефективно задіяний у фінансовому забезпеченні спілок.

Література:

1. Гончаренко В., Климко О., Пожар А.. Кредитні спілки в умовах фінансової кризи.// Світ фінансів. – 2010.- №2 (23)
2. Дука А. Реалізація захисної функції кредитних спілок в умовах подолання наслідків фінансової кризи в Україні // Вісник Київського національного університету імені Т.Г. Шевченка . – 2009. - Випуск 107-108. - с.34-37

3. Терещенко Г.М. Перспективи розвитку кредитних спілок в Україні. // Фінанси України. - 2009. - №5.- с.87-94
4. Третьякова О., Третьяков М. Роль та переваги кредитних спілок у розвитку кредитування // Науковий вісник ЧТЄІ КН ТЕУ. Економічні науки - 2010.- Випуск 1. - с. 298-305
5. Мешко О. Загальні аспекти розвитку кредитних спілок.// Вісник Чернігівського державного технологічного університету . Серія «Економічні науки». - 2009. - №39. – с.5-11
6. Закон України “Про податок з доходів фізичних осіб” № 889-IV від 02.05. 2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.
7. Вісник кредитної кооперації. – 2008. – Вип. 4(7). – 72 с.
8. Податковий кодекс України від 02.12.2010р. №2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.
9. Офіційна Інтернет-сторінка Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua>
10. Туган-Барановский М.И. Социальные основы кооперации / Туган-Барановский М. И. – М. : Экономика, 1989. – 496 с.
11. Бабенко С.Г. Трансформація кооперативних систем у перехідній економіці: Монографія / Бабенко С.Г. – Київ : видавництво «Наукова думка», 2003. – 332 с.

ANNOTATION

O. G. Volkova. FINANCIAL ACTIVITY OF CREDIT UNIONS IS IN ASPECT OF INTERNAL REVENUE CODE OF UKRAINE

In the article the considered questions taxations of profits of members of credit unions, up-diffused on membership dues and payments (holdings) on savings accounts under right the Internal revenue code of Ukraine. Dependence of level of capitalization of credit unions is analysed on facilities of the members, the possible consequences of new rules of taxation of profits of members of unions are considered on the order of allocation of profits of credit unions.

Key words: credit union, taxation of payments, taxation of profits, capitalization of credit unions